

BANK SEKTORUNDA STRATEJİ İNKİŞAF TRENDLƏRİ

Ayaz MUSEYİBOV,
İqtisadi İslahatların Təhlili və
Kommunikasiya Mərkəzinin
Strateji planlaşdırma və inkişaf
departamentinin rəhbəri

Bank sektorunda strateji inkişaf trendləri

Ayaz MUSEYİBOV,

İqtisadi İslahatların Təhlili və Kommunikasiya Mərkəzinin
Strateji planlaşdırma və inkişaf departamentinin rəhbəri

GİRİŞ

2015-ci ildə baş vermiş ardıcıl iki devalvasiya ölkənin bank sektorunda ciddi çağırışlar formalaşdırdı. Qeyri-işlək kreditlərin 3 dəfəyə yaxın artması, depozit və əmanətlərin azalması fonunda bank sektorunda strateji inkişaf proqramları icra edildi. Bunun nəticəsi olaraq, 2020-ci ildə sektorda qeyri-işlək kreditlərin 6,1 %-ə qədər azalması, dedollarizasiya proseslərinin güclənməsi müşahidə edildi. Bununla yanaşı, 2020-ci ildə Azərbaycanın bank sektoru üçün ən böyük təhdidlərdən biri pandemiyanın yaratdığı yeni risklərdir.

2014-cü ilin sonlarından etibarən dünya və ölkə iqtisadiyyatında baş verən proseslər, ölkədə milli valyutanın məzənnəsinin ucuzlaşması maliyyə-bank sistemində əhəmiyyətli dərəcədə mənfi təsir etmiş, bir sıra bankların bağlanması, həmçinin xarici valyutada götürülmüş kreditlərin qaytarılmasında problemlərin yaranmasına səbəb olmuşdur. 2020-ci ildə isə Azərbaycan özünün maliyyə sabitliyi siyasətini pandemiyanın təsiri ilə dünya iqtisadiyyatında resessiya, əhəmiyyətli qlobal risklərin artması, dünya maliyyə və əmtəə bazarlarında qeyri-sabitlik, əlavə olaraq regionda siyasi gərginliklərin artması şəraitində həyata keçirmişdir. Ötən dövr ərzində həyata keçirilmiş tədbirlər nəticəsində ölkədə makroiqtisadi sabitlik bərpa edilmiş, maliyyə-bank sisteminin dayanıqlılığının artırılması istiqamətində mühüm irəliləyişlərə nail olunmuş, ümumi iqtisadi artımın ressesiv zonadan çıxması fonunda bank sektorunda müşahidə olunan sabitləşmə meyilləri mötədil iqtisadi aktivliklə əvəz olunmuşdur. Son 10 ildə ölkənin strateji valyuta ehtiyatları 2 dəfəyə yaxın artaraq 49,1 milyard ABŞ dollarına çatmış, Mərkəzi Bankın rəsmi valyuta ehtiyatları isə 6,4 milyard ABŞ dolları təşkil etmişdir[1]. Pandemiyanın təsiri ilə 2020-ci ilin birinci yarısında bank sektorunda müşahidə olunan dalğalanmalar ilin ikinci yarımından etibarən stabilləşmiş, kredit portfel, bank sisteminin cəmi aktivləri, xalis mənfəəti və kapitalı neqativ dalandan kənarlaşmışdır. Cari dövr ərzində əldə olunmuş nailiyyətlərə baxmayaraq, bank sektorunda qismən də olsa müəyyən risk, çağırış və inkişaf potensialları qalmaqdadır. Xüsusilə qeyd etməliyik ki, makroiqtisadi qeyri-müəyyənliklərin davam etməsi səbəbindən ölkə bankları böhrandan əvvəlki inkişaf səviyyəsini tam olaraq bərpa edə bilməmişdirlər.

İNFRASTRUKTURUN İNKİŞAFI

Azərbaycan bank sisteminin davamlı fəaliyyəti üçün ötən dövr ərzində Milli ödəniş sistemi, Hökumət ödəniş portalı, Mərkəzi kredit reyestri, Banklararası kart mərkəzinin fəaliyyəti təmin edilmişdir. Ölkədə ilk dəfə xüsusi blokçeyn platforması tətbiq edilməklə Rəqəmsal İdentifikasiya Sistemi real istismara verilmişdir. Bu layihənin inkişafı bank sistemində məlumatların tamlığının, əlçatanlığının və məxfiliyinin qorunması ilə bərabər, sektorda inam mühitinin formalaşmasında çox mühüm rol oynayacaqdır.

Ötən müddət ərzində aparılmış islahat tədbirləri çərçivəsində kredit faizlərinin aşağı salınması, sağlam kredit ekosisteminin qurulması məqsədilə qabaqcıl beynəlxalq təcrübədə tətbiq edilən 3 vacib mexanizmin tətbiqi və Kredit bürosu, Daşınar əmlakın yüklülüyü reyestri, İpoteka və kredit zəmanəti fondunun fəaliyyətinə nail olunmuşdur. Ötən dövr ərzində sığorta sektorunda da institusional islahatlar həyata keçirilmiş, İcbari Sığorta Bürosu, Aqrar Sığorta Fondu, "Aqrar Sığorta Müştərək Sığorta Şirkəti" ASC kimi institusional qurumların fəaliyyəti təmin edilmişdir.

Son dövrlər bank sistemində atılmış ən mühüm islahat tədbirləri kimi Ani Ödənişlər

Sisteminin (AÖS) istismara verilməsi də qeyd edə bilərik. Belə ki, AÖS-ün istismara verilməsi monitoring və qiymətləndirilməsi İqtisadi İslahatların Təhlili və Kommunikasiya Mərkəzi tərəfindən həyata keçirilən “2018–2020-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında rəqəmsal ödənişlərin genişləndirilməsi üzrə Dövlət Proqramı” çərçivəsində icra edilmiş tədbirlərdən biridir. AÖS-ün istismara verilməsi nəticəsində QR kod funksionallığının tətbiqi və internet və mobil bankçılıq xidmətləri vasitəsilə əhali üçün qeydiyyat, hesablararası köçürmə və ödəniş funksionallıqlarının istifadəyə təqdim edilməsi təmin olunmuşdur. Gözləntilərimiz ondan ibarətdir ki, AÖS üzrə yaradılan imkanlar iqtisadi subyektlər arasında rəqəmsal ödənişlərin genişləndirilməsinə, nağdsız cəmiyyətin formalaşdırılmasına yeni təkan verəcəkdir. Bu layihələrin inkişafı bank sistemində məlumatların tamlığının, əlçatanlığının və məxfiliyinin qorunması ilə bərabər, sektorda inam mühitinin formalaşmasında çox mühüm rol oynayacaqdır.

Bank sistemində yaradılmış digər mühüm bir yenilik isə kreditləşmə prosesləri üçün avtomatlaşdırılmış qərar qəbuletmə sistemlərinin tətbiqinə imkan verəcək və beynəlxalq metodologiyalara əsaslanan yeni kredit skorinqinin tətbiq olunmasıdır. Bu sistemin tətbiqi isə, əgər banklar tərəfindən müvafiq qaydada istifadə olunarsa, anderrayting proseslərinin avtomatlaşdırılması, kreditləşmə proseslərinin bank əməliyyatları termini ilə ifadə etsək “anında” aparılmasına imkan yaradacaqdır[2]. Bank sistemində tətbiq edilmiş digər bir yenilik ölkədə ilk dəfə 2020-ci ildə kredit skorinqi tətbiq olunmasıdır[3]. Ən vacib məqam ondan ibarətdir ki bu mexanizmlərin tətbiqi elə bir inkişaf layihələridir ki, bank xidmətlərindən istifadə edən hər bir kəs ödəniş və kredit ekosistemləri üzrə xidmətlərin keyfiyyətinin artmasını öz həyatında birbaşa hiss edəcəkdir.

Bundan əlavə, 2020-ci ildə pandemiyanın bankların kapital dayanıqlığına mənfi təsirlərinin azaldılması məqsədilə prudensial çərçivə nisbətən yumşaldılmış, requlyativ nəzarət prosesləri üzrə güzəştlər verilmiş, kredit ekspansiyasına şərait yaradılması, rəqəmsallaşmanın təşviqi üzrə tədbirləri əhatə edən dəstək proqramı qəbul edilmişdir. Müvafiq proqrama əsasən kreditlər restrukturizasiya edilərkən kreditlərin keyfiyyətinin pisləşdirilməsinə yol verilməməsi, nisbətən “yumşaq prudensial çərçivə”yə keçid, kapitalın adekvatlığı indikatorları üzrə banklara 5 əsas istiqamətdə mühüm dəstək, maliyyə əlçatanlığı və ya kredit hesabatlılıq sistemləri üzrə dəstək və rəqəmsallaşma istiqamətində geniş miqyaslı dəstək tədbirləri icra edilmişdir. Buna müvafiq olaraq, bank sistemi də yeni şəraitə uyğun fəaliyyətini qismən qura bilmişdir [4].

MÖVCUD VƏZİYYƏTİN TƏHLİLİ

Bank sektorunun aktivləri 2021-ci il ilin aprel ayında 32,7 milyard manat səviyyəsində stabilləşmişdir ki, bu da 2016-cı illə müqayisədə 1,3 milyard manat və ya 4,3 faizlik artım deməkdir. Digər mühüm bir göstərici kimi isə 2016-cı ildə bank sektorunun xalis zərəri 1,6 milyard manat təşkil etdiyi halda, 2020-ci ilin yekunları üzrə 567,8 milyon manat xalis mənfəət əldə edildiyini qeyd edə bilərik. Ötən müddət ərzində bank sektorunda başlayan canlanma işçi sayında da öz əksini tapmışdır. Belə ki, 2021-ci ilin aprel ayına olan rəsmi statistikaya əsasən 2016-cı ilin sonu ilə müqayisədə bank sektorunda işçi sayı 11 % artmışdır (18,893-16,947) ki, bu da sektorda əhəmiyyətli canlanmanın baş verdiyini göstərir[5].

Bank sisteminin maliyyə göstəricilərinin təhlili də ötən müddət ərzində banklarda dayanıqlılıq göstəricilərinin artdığını göstərir. Aktivlər və kapital üzrə gəlirlilik əmsalları da son 1 il ərzində müsbət rəqəmlərlə ifadə olunmuşdur. Azərbaycan Banklar Assosiasiyasının müvafiq məlumatlarının təhlili onu göstərir ki, sektorda 2016-cı ildə zərərlə işləyən banklar sektorun 50 faizini təşkil edirdisə (16 bank), 2021-ci ilin 1-ci rübünün nəticələrinə əsasən bu göstərici cəmi 8 faiz (2 bank) olmuşdur[6].

2020-ci ildə ölkədə ayrı-ayrı maliyyə institutlarının sağlamlaşdırılması və fəaliyyətinin tənzimlənməsi məqsədilə mikroprudensial siyasət çərçivəsində 4 bankın fəaliyyətinə xitam verilmişdir. İcra olunmuş tədbirlər və qəbul olunmuş normativ-hüquqi sənədlər maliyyə sektorunun sabitliyini artırmaqla bərabər, yerli maliyyə institutlarının da güclənməsi və bazar inamının artmasına şərait yaratmışdır. Bununla belə, cari dövr ərzində əldə olunmuş

nailiyyətlərə baxmayaraq, bank sektorunun ölkənin iqtisadi inkişaf strategiyasına uyğunlaşdırılması üçün gələcək inkişaf strategiyalarının da realizasiyası arzuolunan hesab olunur.

2020-ci ilin nəticələrinə əsasən maliyyə dərinliyi əmsalı olan cəmi aktivlərin qeyri-neft ÜDM-ə nisbəti 63% təşkil etmişdir. Cəmi kredit portfelinin ümumi ÜDM-ə nisbəti isə 2015-ci illə müqayisədə 2 dəfə azalmaqla 20%-ə düşmüşdür. Müvafiq göstəricinin azalmasına səbəb isə, ümumi ÜDM-in 2020-ci ildə 2015-ci illə müqayisədə 33,3 faiz artmasına rəğmən, ümumi kredit portfellərinin 33,1 faiz azalmasıdır. Bu isə ona dəlalət edir ki, 2015-ci ilə qədərki dövrdə xarici valyutada olan kreditlərin bank sektorundakı dominantlığı stabilləşməyə mənfi təsiri hələ də özünü göstərir. Onu da qeyd edək ki, ümumiyyətlə, ölkədə maliyyə dərinliyi göstəricisi nisbətən aşağı olduğu üçün bu göstəricinin daha da artırılması istiqamətində tədbirlərin icrasına ehtiyac vardır. Xüsusi ilə də, real sektor sahələrində müvafiq göstərici daha aşağıdır. Örnək olaraq, ölkənin iqtisadi inkişafında mühüm rolunu oynayan kənd təsərrüfatı sektorunda maliyyə dərinliyi əmsalı cəmi 7 faiz təşkil edir.

Cədvəl 1.

**ÜDM və kredit portfelini göstəricilərinin müqayisəsi
(ümumi və kənd təsərrüfatı üzrə), 2015-2020**

İl	Ümumi ÜDM	Ümumi kredit portfelini	Kənd təsərrüfatı üzrə ÜDM	Kənd təsərrüfatı üzrə kredit portfelini
2015-ci il	54352,1	21730,4	5635,3	508,1
2016-cı il	59987,7	16444,6	5632,1	441,3
2017-ci il	70135,1	11757,8	6580	429,2
2018-ci il	79797,3	13020,3	7010	470
2019-cu il	81681	15298,2	7836,7	543,4
2020-ci il	72432,2	14530,4	8428,9	566,2

Mənbə: Dövlət Statistika Komitəsi və Mərkəzi Bankın məlumatları əsasında hazırlanmışdır.

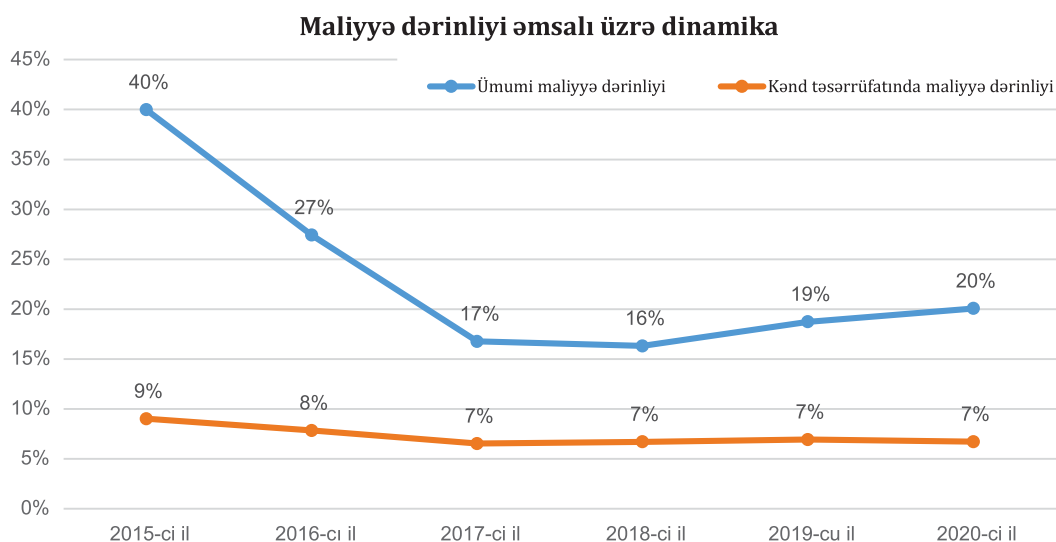
<https://www.stat.gov.az/news/macroeconomy.php?page=4&arxiv=1>

<https://www.cbar.az/page-42/monetary-indicators#page-2>

Belə ki, Cədvəl 1-dən də göründüyü kimi 2020-ci ildə kənd təsərrüfatı sektorunda ümumi buraxılış istehsalı 8,4 milyard manat olsa da, sektora verilmiş kreditlərin ümumi həcmi cəmi 566,2 milyon manat olmuşdur[7].

Qrafik 1.

Azərbaycanda maliyyə dərinliyi əmsalı üzrə dinamika, 2005-2020.

Mənbə: Dövlət Statistika Komitəsi və Mərkəzi Bankın məlumatları əsasında hazırlanmışdır.

<https://www.cbar.az/page-42/monetary-indicators#page-2>

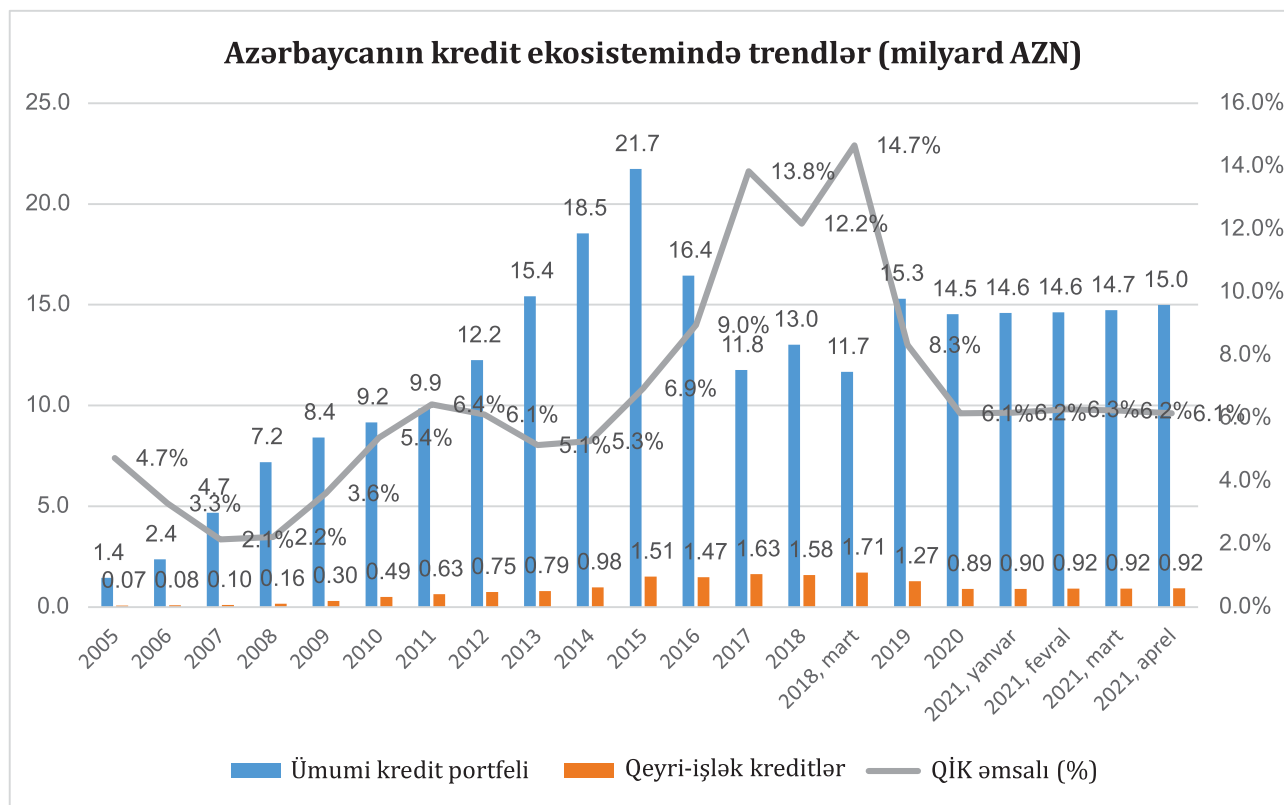

Aparığımız araşdırmalar onu göstərir ki, sektora kredit qoyuluşlarının aşağı olmasının səbəblərindən biri də kredit portfellerinin əsasən istehlak kreditlərinə (bütün dövrlər üzrə 40 faizdən yuxarı göstərici) yönəldilməsi olmuşdur ki, bu da kənd təsərrüfatı ilə bərabər digər real sektor sahələrinin də maliyyələşdirilməsində zəif göstəricilər kimi özünü göstərmişdir.

Kredit portfellerinin əsas keyfiyyət göstəricilərindən hesab olunan qeyri-ışlək kreditlərin xüsusi çəkisi (QİK əmsalı) 2021-ci ilin ilk 4 ayının göstəricilərinə əsasən 6,1 faizə enmişdir. Qeyd edək ki, bu göstərici Azərbaycanda bu sahədə 2015-ci ilin neft böhranından sonra qeydə alınmış ən pozitiv göstəricidir. Onu da qeyd edək ki, qeyri-ışlək kredit portfelinin son illər davamlı olaraq azalması Azərbaycanı bu sahədə Şərqi Avropa və MDB məkanında müvafiq istiqamətdə ən uğurlu nəticələrə nail olan ölkələrdən birinə çevirmişdir. Əslində bu göstəricinin özü sektorun sağlamlaşdırılmasının əsas siqnallarından olmaqla yanaşı, bank sisteminin kredit portfellerinin risk yükü və ümumi kredit faizlərinin azalmasına da müsbət təsir edən amillərdəndir. Bu göstərici, həmçinin, 2017-ci ilin “neqativ bumu” ilə müqayisədə (QİK əmsalı, 15,5 faiz) 2,5 dəfə azalma deməkdir ki, bunun da azalması öz növbəsində bank sisteminin kredit xərclərinin azaldılması və nəticədə aşağı kredit faizlərinin formalaşması və daha sağlam kredit hesabatlığı mədəniyyətinin formalaşmasına müsbət təsir edəcəkdir[8].

Qrafik 2.

**Azərbaycanın kredit ekosistemində trendlər (milyard AZN),
2005-2021.**

Mənbə: Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı
<https://www.cbar.az/page-40/statistical-bulletin>

Uzunmüddətli kreditləşmənin ümumi portfeldə xüsusi çəkisi 2021 - ci ilin ilk 4 ayının nəticələrinə əsasən 82,5 faizə çatmışdır. Müqayisə üçün qeyd edək ki, müvafiq göstərici 2015-ci ildə 75,6 faiz, 2005-ci ildə isə cəmi 36 faiz təşkil etmişdir. Pandemiyanın mənfi nəticələrinə baxmayaraq, bu istiqamətdə mənfi tendensiya qeydə alınmamışdır. Bu göstəricinin artması özlüyündə sektorda inamın yüksəlməsi və müştəri-bank münasibətlərində keyfiyyətə və məzmunca daha dayanıqlı münasibətlərin qurulmasının nəticəsidir.

Ötən müddət ərzində kredit portfellerində dedollarizasiya prosesləri də müşahidə olunmuş,

manatla verilmiş kreditlərin ümumi portfeldə xüsusi çəkisi 2020-ci ildə 2019-cu illə müqayisədə 4,9 faiz artmaqla 70,2 faizə çatmışdır. 2021-ci ilin ilin ilk 4 ayının nəticələri də bu istiqamətdə müsbət trendlərin müşahidə olunduğunu göstərir və müvafiq göstərici ilin əvvəlindən 2,1 faiz artmaqla 72,3 faizə çatmışdır.

Bununla belə, qeyri-ışlək aktivlərin effektiv şəkildə həlli istiqamətində bir sıra insitutsional çağırışlar mövcuddur. Bu çağırışlara qeyri-ışlək aktivlərin idarəedilməsi üzrə bankların potensialının yüksəldilməsi, qeyri-ışlək aktivlərin restrukturizasiyası üzrə hüquqi sistemin təkmilləşdirilməsi, qeyri-ışlək aktivlərin satışı və təkrar bazarının formalaşdırılması kimi amilləri qeyd etmək mümkündür.

Məlum olduğu kimi, 2015-ci il dünya neft böhranından sonrakı proseslərin iterativ davamı olaraq, hüquqi şəxslərin depozitləri 2017-ci ildə 19 milyard, fiziki şəxslərin əmanətləri isə 6,8 milyard manata qədər azalmışdır. 2020-ci ilin aprel ayında isə banklarda yerləşdirilmiş depozitlərin həcmi 22,4 milyard manat ətrafında stabilləşmə nümayiş etdirmiş, fiziki şəxslərin əmanətlərinin həcmi isə 8,3 milyard manat olmuşdur. 2001-ci illə müqayisədə hüquqi şəxslərin depozitləri 58 dəfə, fiziki şəxslərin əmanətləri isə 71 dəfə artmışdır. Bu iki göstəricinin artması, həm iqtisadi inkişafın elementləri, həm də bank sektoruna inamın müsbətə doğru dəyişməsinin inkişafı hesab oluna bilər.[5] Onu da qeyd etmək ki, həm hüquqi şəxslərin depozitləri, həm də fiziki şəxslərin əmanətləri üzrə 2020-ci ildə qeydə alınmış cüzi azalma lisenziyası ləğv olunmuş banklarla bağlı olmuşdur və bu volatillik sistem əhəmiyyətli risk hesab edilmir.

Son illərdə müşahidə olunmaqda olan əmanətlərin və depozit portfellerinin dedollarizasiyası prosesi 2020-ci ildə də davam edib. Depozitlərin tərkibində manatın xüsusi çəkisi 46,5%-ə çatıb ki, bu da 2015-ci ildən bəri qeydə alınan ən yüksək göstəricidir və məlumat üçün bildirək ki, bu göstərici 2015-ci ilin dekabr ayında 15,3 faizə qədər azalmışdı. Depozitlərin dedollarizasiyası üzrə 2020-ci ildə 4, 9 faiz, bu ilin ilk 4 ayında isə 2,9 faizlik artım qeydə alınmışdır. Depozit portfelinin tərkibində müddətli depozitlərin xüsusi çəkisi isə 39,7 faiz təşkil etmişdir. Bu göstəricinin daha yüksək olması əlbəttə ki, bank sektoruna inamın daha yüksək olmasına xidmət edərdi, lakin indiki halda, tələb olunan depozitlərin çəkisinin artması investisiya fəallığının yaratdığı likvidiyə tələblə də izah oluna bilər. Eyni zamanda təsadüfi deyildir ki, uzunmüddətli kreditlərin xüsusi çəkisi artmaqdadır.[2] Bu zaman nəzərə alınmalı yeganə məqam banklar tərəfindən risklərin düzgün hesablanması, mitiqasiya alətlərinin işləkliyi və kredit və depozitlərin müddətləri arasındakı fərqliliyin hər hansı sistemə bank riskinə çevrilməsinə imkan verilməməsidir.

YENİ İNKİŞAF PERSPEKTİVLƏRİ

Maliyyə-bank sisteminin makroiqtisadi inkişafa müsbət təsirlərinin artırılması məqsədi ilə bu xidmətlər və real sektorun münasibətləri üzrə korporativ idarəetməyə dair strateji cərçivənin formalaşması məqsədəuyğun hesab oluna bilər. Hazırda üç əsas (Anqlo-Amerikan, Almaniya və Yaponiya korporativ modeli) modelin nəzərdən keçirilməsi yetərli hesab edilir. Xüsusi ilə də, Almaniya və Yaponiya modeli maliyyə bazarlarının aşağı likvidliyi, yüksək səviyyədə bank nəzarəti və bir sıra hallarda səhmlərin qarşılıqlı mübadiləsi ilə müəyyən olunur. Sözügedən modellərdə bank krediti əsas maliyyələşmə aləti kimi çıxış edir ki, bu baxımdan da, Almaniya və Yaponiya modellərinin Azərbaycanda tətbiqi daha məqsədəuyğun hesab edilə bilər.

Eyni zamanda, ölkə bankları “inkişaf bankı” statusuna keçərlərsə biznesin bütün səviyyələrində (biznes planların tərtibi, xarici tərəfdaşların tapılması, bazarlara giriş, marketing və s.) gəlir əldə etməklə faiz gəlirlərindən asılılığı azalda bilərlər.

Azərbaycanda islam maliyyəsinin inkişafı da xarici investisiyaların (xüsusən də, Körfəz ölkələrindən) cəlbə üçün əlavə təkan ola bilər. İslam maliyyə institutları, real sektorda maliyyə xidmətlərinə çıxışın genişləndirilməsi, kiçik və orta sahibkarlığın maliyyə əldə etmək imkanı üçün yaxşı platforma hesab olunur və bununla da artım və iqtisadi inkişafa dəstək verirlər. Məlum olduğu kimi, İslam dini bütün kommertiya və maliyyə əməliyyatlarının real aktiv əsaslı (asset-based) olmasını zəruri edir. Yəni klassik iqtisadi terminlə ifadə olunsay, İslam kommertiya

hüququ “pul-əmtəə-pul” münasibətini dəstəkləyir. Hazırda dünyanın nəhəng bankları hesab edilən HSBC, Citi Bank, Lloyds TSD (U.K.), Deutsche Bank, UBS, Royal Bank of Scotland banklarında İslam pəncərələri (Islamic window) çərçivəsində müştərilərə xidmət strukturu yaradılmışdır. İslam maliyyə institutları real sektorda maliyyə xidmətlərinə çıxışın genişləndirilməsi, həmçinin, kiçik və orta sahibkarlığın maliyyə əldə etmək imkanı üçün yaxşı platforma hesab olunur və bununla da artım və iqtisadi inkişafa dəstək olur. Qlobal miqyasda davam edən pandemiya və onun yaratdığı iqtisadi böhranlara rəğmən İslam maliyyə sistemi inkişaf etməkdədir. Bu inkişaf diversifikasiyalı xarakter daşımaqla müsəlman olmayan inkişaf etmiş ölkələri də əhatə edir. ABŞ və Avropa ölkələri uzun müddətdir ki, bu sistemin geniş implementasiyasını həyata keçirirlər. Məsələn, Böyük Britaniyada artıq 30 ildir ki, islam maliyyə xidmətləri göstərilir. Həmçinin, Türkiyənin dövlət bankları tərəfindən də islam maliyyə xidmətlərinin göstərilməsi məqsədilə xüsusi bank filialları açılmışdır[9].

NƏTİCƏ

Beləliklə, ötən illərin statistik göstəriciləri Azərbaycan bank sektorunun önəmli inkişaf yolu keçdiyini göstərir. Eyni zamanda pandemiyanın yaratdığı yeni paradigmalər bütün dünya ölkələri üçün rəqəmsal transformasiya istiqamətində daha sürətlə irəliləyən, əsaslı baza bank xidmətlərinə malik, proqressiv inkişaf texnologiyalarını ölkəyə transfer edə biləcək bank sistemi dizayn etməyin nə qədər mühüm əhəmiyyətə malik olduğunu göstərdi.

Yekun olaraq qeyd edək ki, bank sistemində əldə olunmuş mühüm nailiyyətlərə baxmayaraq, depozitlərin tərkibində tələbolunanadək depozitlərin yüksək xüsusi çəkisi, kredit resurslarının uzunmüddətli verilməsi ilə müqayisədə depozitlərin qısamüddətli əsaslarla cəlb olunması, əmanətlərin xüsusi çəkisində regionlar üzrə müəyyən fərqlərin olmasına müvafiq olaraq, dərin və uzunmüddətli hədəflərə istiqamətlənmiş kompleks strateji tədbirlərin davam etdirilməsi məqsədəuyğun olardı.

Azərbaycanda bank sisteminin formalaşmış potensialı və ötən illərin təcrübəsi onu deməyə əsas verir ki, qarşıdakı illərdə bu sahədə daha da müsbət irəliləyişlərə nail olmaq imkanları çağırışlarla müşayiət olursa belə, kifayət qədər genişdir.

Xaricdən investisiya cəlb olunmasının nisbətən asanlıqı, milli-mənəvi dəyərlərdə möhkəm ortaqların olması, ölkənin bank sektorunda bu sahədə məlumatlılıq səviyyəsinin yüksək olmasını, mahiyyəti etibarilə real sektorun maliyyələşdirilməsində yüksək imkanlara malik olmasını nəzərə alaraq, kiçik və orta sahibkarlığın maliyyə resursları ilə təminatında islam bankçılığının imkanlarından istifadə olunması və tətbiqinin institusional çərçivəsinin formalaşdırılması məqsədəuyğun olardı.

Maliyyə inklüzivliyinin inkişaf etdirilməsi və maliyyə xidmətlərinin daha əlçatan olması üçün qabaqcıl beynəlxalq təcrübədə geniş istifadə olunan metodların - baza bank hesabının açılması, bank olmayan ödəniş xidməti təchizatçıları tərəfindən müvafiq ödəniş xidmətlərinin göstərilməsi, ödəniş agentləri şəbəkəsinin formalaşdırılması, poçt rabitəsi milli operatoru tərəfindən maliyyə xidmətlərinin göstərilməsi, agent bankçılığın tətbiqi nəzərdən keçirilə bilər. Maliyyə bazarlarına nəzarət orqanının bank sektorunda riskəsaslı prudensial tənzimləmə metodlarından istifadə etməklə institusional gücünün artırılması da məqsədəuyğun olardı.[10]

Dünyada maliyyə bazarlarının və qlobal maliyyə texnologiyalarının, məhsul, xidmət və modellərinin sürətli dəyişməsi fonunda baş verən proseslərə çevik reaksiya vermək gücündə olan “tətikləyici” və “lokomotiv” rolunu oynayacaq xarici transmilli bankların yerli sektorda iştirakının təşviq edilməsi də inkişafa nail olunması baxımından mühüm əhəmiyyətə malikdir. Maliyyə və ümumilikdə makroiqtisadi sabitliyin gücləndirilməsi məqsədi ilə iqtisadi koordinasiya qurumlarının tərkibində krizis menecment qrupunun formalaşdırılması imkanları da nəzərdən keçirilə bilər. Ölkə banklarının innovativ həllər, yeni texnologiyalar və yeni əməliyyat sistemlərindən istifadəyə dair maraqlarının stimullaşdırılması ilə bağlı tənzimləyici tədbirlərin müəyyənləşdirilməsi də təklif olunan məsələlərdəndir. Eyni zamanda real sektorun

maliyyələşdirilməsi məqsədilə təşviqədiçi fəaliyyətlər vasitəsilə islahat tədbirlərinin davam etdirilməsi, yəni vergi güzəştləri, real sektora dövlət zəmanətləri ilə aşağı faizli kreditlərin verilməsi, real sektora kreditlərin verilməsi məqsədilə ayrıca fondun formalaşdırılması və s. kimi tədbirlər də realizasiya edilə bilər.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Fondu, 2021. Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankı, 2021.
<https://www.oilfund.az/report-and-statistics/recent-figures>
<https://www.cbar.az/>
2. Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının press-relizləri, 1993-2021.
<https://www.cbar.az/press-releases/1>
3. Azərbaycan Kredit Bürosunun press-relizləri, 2018-2021.
<https://www.acb.az/communication/press-release.html>
4. “Koronavirus (COVID-19) pandemiyası ilə əlaqədar kredit təşkilatlarının müvəqqəti tənzimləmə Qaydası”nın təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının İdarə heyətinin qərarı, 2020.
<http://e-qanun.az/framework/44967>
5. Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının “Statistik bülleteni”, 2021.
<https://www.cbar.az/page-188/credit-institutions>
6. Azərbaycan Banklar Assosiasiyasının “Renkinqlər” hesabatı
<https://aba.az/banklar/renkinql%c9%99r/>
7. Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının “Statistik bülleteni”, 2021. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi, 2020.
<https://www.cbar.az/page-188/credit-institutions>
8. Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının “Statistik bülleteni”, 2021. Dünya Bankı “Dünya İnkişaf indikatorları” hesabatı, 2021
<https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>
<https://www.cbar.az/page-188/credit-institutions>
9. İslam İnkişaf Bankı, 2020.
<https://www.isdb.org/>
10. Beynəlxalq Hesablaşmalar Bankı. İşçi məqalələri seriyası, 2010-2021.
<https://www.bis.org/bispapers/index.htm?m=5%7C27>